

Під завісою Таємниць

Подорож загадковими
поселеннями Вінниччини

Вінниччина багата на загадкові та унікальні села, які приваблюють своїми історіями про залишки замків, печерні храми, містичні місця сили та унікальні природні ландшафти. Кожне село має свій унікальний «генетичний код», чи то через старовинні дерев'яні церкви, чи через особливі традиції, що передаються поколіннями.

Історія цих сіл не просто цікава, а й красива, часто нагадує багатопланове полотно з орнаменами та елементами рідного етносу, де переплітаються легенди, козацька звитяга та затишна архітектура. А ще цілий цикл кам'яних скульптур.

Пропонуємо унікальну можливість поринути в історію, насолодитися мальовничою природою та розкрити для себе маловідомі сторінки Вінницького Поділля.

Маленькі Карпати з каменю і легенд

Стіна – це загадкове село на півдні Вінниччини майже на кордоні з Молдовою із величезним етнічним та природним багатством. Воно розташоване вздовж каньйону річки Русава. Тут камінь та історія переплітаються з містичними переказами, час наче зупинився, а місцеві традиції оберігаються як найцінніше.

Стіна, яку ще називають «Маленькими Карпатами», вражає своїми кам'яними будівлями та панорамними краєвидами, нагадуючи гірські Карпати, від яких переходить дух. Тут встановлено інсталяцію під назвою «Жива картина» мандрівного проєкту Image Mapping.

СТІНА

За всю свою історію село мало кілька найменувань. Спочатку Янгород, потім Чорне і вже тепер Стіна. Ця назва походить від потужної скелі-стіни та стін місцевої фортеці XVI–XVII століть. За переказами, поселення було настільки неприступним, що вороги називали його просто «Стіною». Фортеця витримала численні облоги. Оборона Стіни тривала кілька днів, що дало час Івану Богуну організувати оборону під Вінницею, де він розбив вороже військо Калиновського у 1651 році.

Існує також переказ про хороброго німого хлопчика, який під час облоги спалив стіжок сіна в таборі ворога, щоб позбавити їх коней корму, і був за це страчений.

На схилах гір розташований старовинний цвинтар із масивними кам'яними хрестами XVIII–XIX століть. За однією з легенд, тут поховані захисники фортеці, які загинули в нерівних боях із турками, а хрести «ростуть» із землі самі по собі.

Фото з фейсбук-групи «Село Стіна або «маленькі Карпати»»

Село наповнено великою кількістю цікавих об'єктів:

- *Замкова гора, де у XVII столітті стояла фортеця тодішнього міста Янгород, а зараз – гордість села Миколаївська церква, побудована ще у 1650-х роках,*
- *залишки печерного монастиря з давніми надписами на стінах,*
- *старовинний козацький цвинтар з великими хрестами-надгробками,*
- *музей із унікальною, стінянською вишивкою,*
- *два природних заказника місцевого значення.*

Багато у Стіні й автентичних подільських хат. Кожна з них вже сама по собі є музейним експонатом.

Йосафатова долина – святиня Поділля

Йосафатова долина, також відома як Долина Хрестів, – це унікальна християнська святиня Поділля з особливою енергетикою. Вона розташована поблизу села Голинчинці Жмеринського району Вінницької області, де щороку 15 серпня, в День чуда з'явлення Божої Матері, відбувається велика хресна хода. Місце славиться цілющою водою з джерела, а паломництво приваблює на святкову Божественну Літургію тисячі вірян з усієї України та з-за кордону для молитви і встановлення нових хрестів на знак своєї віри та поклоніння Спасителю.

Сказання про Йосафатову долину ведеться ще з XVII ст. Колись на тому місті був ліс з колодязем, біля якого монахам явилась Божя Матір. І на цьому місці ченці заснували нову обитель. Миряни стали там будувати будинки, і згодом утворилися чотири села по чотири сторони світу, а в середині долини – колодязь із цілющою джерельною водою. Біля нього стали відбуватися молебні, а місце те прозвали Йосафатовою долиною (благословенною, за аналогією зі знаменитою долиною під Єрусалимом – місцем прийдешнього Страшного суду).

Наступного разу відображення Божої Матері явилось у воді колодязя в 1923 році, коли настух у жарку пору тут обливався цілющою водою. Він запитав тоді: «Матір Божя, що нам робити?», а вона відповіла: «Христа славте, хрести ставте!». Після цього Богородиця піднялася у небо та розтанула. Чоловік прибіг в село і переповів усім, що бачив. Сам же пізніше виготовив та вкопав першого хреста. За тиждень віруючі з усіх околиць зносили хрести. Старожили розповідали, що вся долина на кілометри вдалину була в хрестах.

Потік прочан не зупинявся. За приблизними підрахунками, за п'ять місяців Йосафатову долину відвідало півтора мільйона людей. Подібне не подобалося комуністичній владі. У листопаді Долину оточили кінні загони міліції. Паломників розвертали, а всі хрести розпилили на дрова або спалили. Старожили розповідали, що навіть давали премії тим, хто більше знищить хрестів. Багатьох людей разом із пастухом Яковом та місцевим священником арештували.

Паломництво відновилося лише з 2005 року. Кожного разу прочани приносять нові хрести, деякі з них підписують. Таким чином люди просять у Бога благословення і здоров'я. Хтось приносить ковані великі хрести, інші – дерев'яні або просто натільні. Ті, що на ланцюжках, кріплять до маленької каплички з розп'яттям Ісуса. На жаль, з 2022 року діє заборона на всі масові заходи, пов'язана з загрозою життю і безпеці громадян в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Нині тут розташований чоловічий монастир на честь Воздвиження Хреста Господнього, а довкола височіють тисячі хрестів, які символізують людські молитви. На території є кілька джерел та купелі. Люди вірять, що вода у них цілюща.

Подільський Афон – тисячолітня молитва над Дністром

Лядівський Усікновенський скельний чоловічий монастир у Могилів-Подільському районі Вінницької області вважається однією із найдавніших православних святинь в Україні. Це місце абсолютної тиші з неймовірними краєвидами та особливою атмосферою, оточене легендами та овіяне таємничими подіями. Вже понад тисячу років у цьому місці ченці присвячують своє життя Господу.

Монастир розташований на скельній терасі 90-метрової гори у товщі крейдяних порід над Дністром. Ансамбль складається з трьох печерних храмів: Усікновення Глави Іоанна Предтечі, Святої Параскеви П'ятниці та Святого Антонія Печерського.

Засновником монастиря вважають преподобного Антонія Печерського, який 1013 року, повертаючись із грецького Афону до Києва, зупинився тут, вражений місцевими краєвидами. Преподобний Антоній висік келію у скелі, яка нині названа його ім'ям. За своїми розмірами вона ідентична тій афонській печері, з якої він і розпочав своє чернече життя. Пізніше поряд із його печерею облаштовували свої келії й інші ченці. До святині стали приїжджати паломники з усієї країни, аби духовно очиститися та набратися сил.

Найбільшої шкоди обителі було завдано за часів радянської влади, коли в 1938 році під командуванням генерала Карбишева тут будувалася секретна лінія оборони і було прийнято рішення підірвати монастирські будівлі. Вибух був такої сили, що місцеві жителі бачили фрагмент куполу храму Іоанна Предтечі у Дністрі. У річці, за свідченням очевидців, опинився і головний дзвін Лядівського монастиря. Після того варварського дійства частина старовинних книг та унікальних ікон було розкрадено і безповоротно втрачено. Відроджуватися життя в монастирі почало в 1998 році, а у вересні 2013 року монастир відзначав своє тисячоліття.

На території монастиря є Печера-«костниця», де зберігаються кістки й черепи древніх монахів. Розповідають, що деяким решткам тут понад 400 років.

Доля монастиря непроста і драматична. Його знищували, переосвячували, але він відроджувався як православна святиня національного масштабу. Тут благодать і намоленість, віруючі люди їдуть задовільнити духовні потреби, а туристи – насолодитися прекрасними краєвидами, вдихнути чисте, п'янке повітря. Тут отримують душевний спокій, спілкуючись тихенько наодинці з Господом...

Село Печера: де ріка і скелі диктують долю...

На красивому плато над Південним Бугом, за 20 км від Немирова, розташувалося старовинне і дуже мальовниче село Печера, оповите численними легендами та козацьким минулим. Незвичайний ландшафт, кам'яні хаоси і каскади створюють відчуття таємничості та натякають на геологічні процеси, що відбувалися тут мільйони років тому.

За народними переказами, назва села походить від великих підземних печер-лабіринтів, що були видовбані у скелястому березі річки. Місцеві жителі вірять, що ці ходи використовувалися як надійні схованки під час нападів ворогів (зокрема татар і турків). Деякі легенди стверджують, що підземні тунелі пролягають навіть під самою річкою.

Могутня течія Південного Бугу та давно відполіровані великі валуни створили тут один з найцікавіших порогів, що знаходиться практично біля підніжжя гори та приваблює любителів водного туризму, які вважають, що Печера - унікальне селище, де вода забирає негатив, адже камінні перекасти утворюють справжні купелі, бурхливі лікувальні потоки, а теплі камінці додають сил й позитиву.

Окрім цього, Печера – справжній історичний атлас. Перша згадка про поселення датується XVI ст., коли воно належало польським магнатам Збараським. У 1682 році тут облаштувався молдавський воєвода Георгій Дука, який отримав Правобережжя України в подарунок від турецького султана. Крім того, місцевість навколо Печери пов'язують з діяльністю легендарного отамана Івана Сірка. Існують розповіді про його перебування на цих землях та козацькі битви біля річкових порогів.

На початку XIX ст. спадкоємці Подільського воєводи Леонарда Свейковського розбудували в Печері свою резиденцію. Палацовий комплекс за задумом нового власника Яна Свейковського повністю копіював палац Станіслава Потоцького у Тульчині, будучи лише удвічі меншим за нього. У 1840-х роках маєток і 5 тисяч гектарів навколишніх земель викупили Потоцькі. Печера належала їм до приходу більшовиків, які у 1920-х роках палац розібрали і побачити його красу сьогодні можна тільки на світлинах. У радянський час фундамент використали для медичного санаторію.

Спадщина Потоцьких у Печері також включає млин, господарські будівлі маєтку, великий парк з гротами, кам'яними сходами для підходу до річки і статуями в античному стилі.

З колись багатого обійстя до нашого часу збереглися лише парк і костел-усипальниця родини Потоцьких-Свейковських, яку спроектував відомий київський архітектор, автор «Будинку з химерами» Владислав Городецький, уродженець сусіднього села Шолудьки. Існує розповідь, що він відмовився від оплати за роботу над мавзолеєм у Печері на знак глибокої поваги та дружби з родиною Потоцьких.

Згідно з поширеною легендою, тіла шляхтичів насправді відсутні в усипальниці – їх нібито таємно вивезли до Польщі під час революційних подій, щоб врятувати від наруги.

Селище знамените й старовинним дерев'яним храмом Різдва Богородиці, збудованому ще в 1764 році на пагорбі над річкою. Сьогодні ця дерев'яна пам'ятка архітектури є популярним туристичним об'єктом. На жаль, зараз парк трохи занедбаний, від красивих колись статуй майже нічого не залишилось. Лише де-не-де проглядаються сліди мармурових купалень. Та все це створює по-своєму особливу атмосферу старовини.

«Мертва петля» – мальовниче місце приречених на смерть

Мало хто знає, що Печера – найгарніше село над Бугом – стало місцем масових страждань та справжнім пеклом для євреїв. Адже саме тут був створений табір смерті «Мертва петля», який керувався Румунією. Починаючи з грудня 1941 року, більша частина єврейського населення Тульчина, Брацлава, Шникова, а пізніше і з більш віддалених районів, зокрема з Буковини та Бессарабії, була депортована до табору смерті, розташованого в Печері.

Сюди, за інформацією надзвичайної комісії, з грудня 1941 по березень 1944 було запроторено близько 11 тисяч євреїв. Живих залишилося трохи більше 300. Табір був створений на закритій території колишньої приватної садиби Потоцьких на березі річки Південний Буг, яка після революції 1917 року була перетворена на туберкульозний санаторій. Про це повідомляє чорна меморіальна табличка, майже непомітна на воротах парку. Назва «Мертва петля» підкреслювала, що з цього місця практично не було виходу живим.

Поруч із табором на території лісу було вирито три великі братські могили. Туди ховали і живих, і мертвих. Часто говорили, що деякий час земля ходила, тому що люди були напівживі.

Буша. Якби каміння могло говорити...

На березі двох річок – Мурафа і Бушанка – в Ямпільській громаді Вінницької області на кордоні з Молдовою знаходиться село Буша, на території якого розташовано історико-культурний заповідник «Буша», а поблизу – геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Гайдамацький Яр». Невелике, тихе, віддалене – і водночас одне з найдивовижніших поселень, де зустрічаються древність, містика і природа.

Село Буша привертає увагу любителів історичних загадок. Кажуть, що тут можна на власні очі побачити всю козацьку історію України.

Нескорена Буша і крізь століття випромінює духовний оптимізм

Буша вперше згадується ще у 16 столітті, а статус міста мала вже з 1629 року. Її важко назвати просто селом, бо колись це було укріплене місто-фортеця Брацлавського воєводства з вигідним розташуванням на перетині важливих торгових шляхів.

Справжньою драмою стала подія 1654 року – героїчна оборона Буші під проводом козаків проти польсько-шляхетських військ.

За легендою, остання захисниця міста, вдова сотника, підірвала пороховий склад разом із собою та ворогами, аби не здатися. Наступ польських військ було надовго зупинено, але фортецю, на жаль, було зруйновано. З того часу Буша – це не просто село, а ще й символ нескореності.

Події про героїчну оборону Буші відображені у повісті українського письменника Михайла Старицького «Облога Буші». Книга є в наявності у фонді науково-технічної бібліотеки ВНТУ.

Найвідомішою пам'яткою бушанського заповідника є залишки висіченого в скелі храму з унікальним художнім рельєфом, який зображує людину навколішки перед безлистим деревом, на одній з гілок якого сидить півень. За постаттю людини, на підвищенні, стоїть величний олень. У верхній частині рельєфу, майже посередині, вирізьблено прямокутну рамку з ледь помітними тепер залишками напису в чотири рядки, що, певно, пояснювали сюжет зображення. На протилежній вертикальній поверхні скелі вибита ще в давнину ніша, яка використовувалась, ймовірно, для язичницьких приношень – туди могли ставити їжу та питво у посуді.

Версії про дату і причини створення малюнка суперечливі. Вчені не можуть дійти спільної думки з приводу християнського чи язичницького походження рельєфу. Підтвердженням язичницького походження пам'ятки вважають великі ніші у каменях, які могли бути жертівниками. За іншою версією, рельєф – це пам'ять про спалення в 1524 році татаро-монголами села Антоніль (стара назва с. Буша) і порятунок однієї його жительки на ім'я Бася, яка зображена на колінах перед деревом. На її честь згодом названо нове село – Буша.

Попри різні версії Бушанський рельєф продовжує зберігати свої таємниці.

По всій території заповідника зустрічаються дивні кам'яні споруди – мегаліти, про походження яких вчений світ сперечається до сьогодні. Давно доведено, що природа не здатна створити такі дивовижні форми. Археологи губляться у здогадках і визначають їх вік десятками тисяч років.

Урочище Гайдамацький яр – мальовнича ущелина, створена течією Бушанки. Найвідоміші скелі носять назви, народжені образністю місцевих мешканців: «Гриб», «Баран», «Висяча», «Гайдамацька». У печері біля останньої, за переказами, переховувалися гайдамаки часів Коліївщини.

Всі скелі по-своєму унікальні і кожна має свою історію.

Старовинне козацьке кладовище розташоване на пагорбі над фортецею. Місце, де панує тиша і покора часу. Тут зібрані автентичні надгробки XVII-XIX століть, багато з яких мають унікальне різьблення. А ще різноманітні хрести старовинних форм.

Заповідник Буша – сакральне місце слов'ян, що зберігає у собі вікову пам'ять віків і тисячоліть. Завдяки поєднанню мальовничих краєвидів, виразного рельєфу, історії та старовинних легенд, Буша стала справжньою меккою для художників та езотериків. Її вважають «місцем сили і кам'яних легенд».

На території села працює музей просто неба, де щороку проходить симпозіум каменярів. Митці з різних країн створюють кам'яні скульптури, які залишаються тут назавжди. Це перетворює село на своєрідну галерею просто неба. За 30 років у Буші завдяки пленерам з'явилося близько 200 кам'яних фігур. Вони в довільному порядку розташовані по всій території заповідника. Це найбільший парк скульптур в Україні й один з найбільших в Європі.

Використані джерела

Буша. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D1%88%D0%B0> (дата звернення: 03.03.26).

Буша: історія села і таємниці скельного святилища. *SPADOK.ORG.UA* : інформаційно-аналітичний, історичний, культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/svyatylshcha-i-mistsya-syly-ukrayiny/busha-istoriya-sela-i-tayemnytsi-skelnogo-svyatylshcha> (дата звернення: 03.03.26).

Буша, кам'яна душа. *Українська культура*. 2014. № 7/8. С. 16-20.

Буша на Вінниччині: історія та що цікавого подивитись? *Інформаційний портал України*. URL: [https://info-ua.net/bush-in-vinnytsia-region/](https://info.ua.net/bush-in-vinnytsia-region/) (дата звернення: 03.03.26).

Буша : онлайн путівник Бушею. *Travels inclusive Ukraine*. URL: <https://travels.in.ua/uk-UA/locality/21863/busha-village> (дата звернення: 03.03.26).

Долина Хрестів на Вінниччині приваблює паломників. Майже сто років тому тут бачили Божу Матір (Фото+Відео). *Vinbazar* : Вінницький бізнес портал. URL: <https://vinbazar.com/news/suspilstvo/dolina-hrestiv-na-vinnichchini-privablyu-palomnikov-mayje-sto-rokiv-tomu-tut-bachili-boju-matir-fotovideo> (дата звернення: 20.12.25).

Заповідник Буша – місце сили і кам'яних легенд. Фото. *Вінниця.info*. URL: <https://vinnitsa.info/article/7-chudes-vinnichchini-busha-mistse-sili-i-kamyanih-legend> (дата звернення: 03.03.26).

Козар В. Цілюще джерело, купальні та келії у скелях: в Україні є власний Афон, який ви точно маєте відвідати (фото). *Telegraf*. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2024-09-09/5870700-tsilyushche-dzherelo-kupalni-ta-kelii-u-skelyakh-v-ukraini-e-vlasniy-afon-yakiy-vi-tochno-maete-vidvidati-foto> (дата звернення: 09.01.26).

Лядівський скельний монастир, Лядова. *IGotoWorld* : туристичний портал та Путівник по Україні. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66304_lyadovskiy-skalnyiy-monastyir.htm (дата звернення: 09.01.26).

Лядівський Усікновенський скельний чоловічий монастир. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: <https://surl.li/rozmm> (дата звернення: 09.01.26).

Барановська К. «Мертва петля» Вінниччини. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/mertva-petlia-vinnichchini/> (дата звернення: 27.02.26).

Місце для паломництва. Фоторепортаж з Долини хрестів на Вінниччині. *Вінниця.info*. URL: <https://vinnitsa.info/article/mistse-dlya-palomnitstva-fotoreportazh-z-dolini-hrestiv-na-vinnichchini> (дата звернення: 22.12.25).

Олійник Л. Парк і мавзолей-усипальниця в Печері: все, що залишилося від розкішної садиби Потоцьких. *20 хвилин*. URL: <https://vn.20minut.ua/Nashe-mynule/ostanniy-pritulok-pototskih--mavzoley-usipalnitsya-bilya-porogiv-peche-11881062.html> (дата звернення: 15.01.26).

Олійник Т. Парк скульптур та трипільська культура: що подивитися у Вінницькій області за вікенд : Село Буша привертає увагу любителів історичних загадок. *РБК-Україна*. URL: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/park-skulptur-tripolskaya-kultura-posmotret-1621412496.html> (дата звернення: 03.03.26).

Бондаренко А. Печера. *Україна Інкогніта*. URL: <https://ukrainaincognita.com/kaplytsi/pechera> (дата звернення: 14.01.26).

Подільський Афон залишається таким, як і тисячу років тому. *День за днем*. URL: <https://denzadnem.com.ua/podorozhi/192061> (дата звернення: 09.01.26).

Село Печера Тульчинського району, Вінниччина. *Етносвіт*. URL: <https://etnosvit.com/uk/selo-pechera/> (дата звернення: 14.01.26).

Скельний храм (Буша). *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC_%28%D0%91%D1%83%D1%88%D0%B0%29# (дата звернення: 03.03.26).

Слободянюк М. Більше 20 тисяч туристів приїжджають до «святого» села на Вінниччині : Про Йосафатову долину знають і за кордоном. *Vlasno*. URL: <http://vlasno.info/spetsproekti/2/tourism/item/14850-bilshe-20-tysiach-turystiv-pryizhdzhaiut-do-sviatoho-sela-na-vinnychchyni> (дата звернення: 19.12.25).

Стіна. *Image mapping* : find your special place. URL: <https://imagemapping.org/uk/objects/stina/> (дата звернення: 23.12.25).

Маланська В. Стіна: зворушливі краєвиди, Замкова гора, козацький цвинтар. *Andy travel club* : авторські подорожі на краю світу. URL: <https://andy-travel.com.ua/stina> (дата звернення: 23.12.25).

Дехтяренко С. Тисячолітня молитва над Дністром з Подільського Афону. Скельний монастир у Лядовій – варто побувати. *Open Дністер*. URL: <https://dnister.in.ua/articles/305599/tisyachilitnya-molitva-nad-dnistrom-z-podilskogo-afonu-skelnij-monastir-u-lyadovij-var-to-pobuvati> (дата звернення: 09.01.26).

Фінал. Неймовірні села України 2017: Печера. *AgroPortal*. URL: <https://agroportal.ua/konkurs/final-neveroyatnye-sela-ukrainy-2017-pechera> (дата звернення: 13.01.26).

Шиканова А. Це місце в Україні надихає та дивує кожного, хто хоч раз його побачить: чому варто їхати у Бушу. *РБК-Україна*. URL: <https://travel.rbc.ua/rus/news/tse-mistse-ukrayini-nadihae-ta-divue-kozhnogo-1753110819.html> (дата звернення: 03.03.26).

Дякую за увагу

Матеріал збрала та впорядкувала
Ганна Суровенко,
завідувачка відділу обслуговування
науково-технічної бібліотеки
Вінницького національного
технічного університету
library@vntu.edu.ua

Вінниця
2026

